

Vlado Mačio idėjos apie civilinio proceso teisę knygoje „Civilinio proceso paskaitos“

Darius Bolzanas

Mykolo Romerio universiteto Teisės mokyklos
Privatinės teisės instituto docentas daktaras
Adresas: Ateities g. 20, LT-08303, Vilnius
Kab. V-353, V-354
Tel. (+370 5) 271 4610 (353 kab.), (+370 5) 271 4593 (354 kab.)
El. paštas bolzanas@mruni.eu

Remigijus Jokubauskas

Mykolo Romerio universiteto Teisės mokyklos
Privatinės teisės instituto docentas daktaras
Adresas: Ateities g. 20, LT-08303, Vilnius
Kab. V-353, V-354
Tel. (+370 5) 271 4610 (353 kab.), (+370 5) 271 4593 (354 kab.)
El. paštas remigijus.jokubauska@mruni.eu

Ideas of Vladas Mačys About Civil Procedure Law in the Book “Lecture on Civil Procedure”

Darius Bolzanas

(Mykolas Romeris University (Lithuania))

Remigijus Jokubauskas

(Mykolas Romeris University (Lithuania))

Summary. The article examines the ideas of civil process presented a century ago in the book “Lectures of Civil Process” by Vladas Mačys and their significance for the development of the modern civil process. The article evaluates the model of the civil process proposed by Vladas Mačys, its main directions and relevance in the modern civil process. The article also evaluates which ideas of Vladas Mačys remained significant in the current civil proceedings and how the right to a fair trial could be ensured. The article aims to reveal the innovative ideas of the book “Lectures of Civil Procedure” that are significant for the development of the modern civil procedure.

Keywords: civil proceedings, right to a fair trial, legal doctrine.

Vlado Mačio idėjos apie civilinio proceso teisę knygoje „Civilinio proceso paskaitos“

Darius Bolzanas

(Mykolo Romerio universitetas (Lietuva))

Remigijus Jokubauskas

(Mykolo Romerio universitetas (Lietuva))

Santrauka. Straipsnyje nagrinėjamos prieš šimtmetį Vlado Mačio knygoje „Civilinio proceso paskaitos“ pateiktos idėjos apie civilinio proceso teisę. Taip pat vertinama, kokį civilinio proceso modelį siūlė Vladas Mačys, kokios jo pagrindinės kryptys,

Received: 09/12/2024. **Accepted:** 31/03/2025

Copyright © 2025 Darius Bolzanas, Remigijus Jokubauskas. Published by Vilnius University Press

This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License, which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original author and source are credited.

kaip buvo siūloma užtikrinti teisingą ir teisėtą civilinį procesą. Nagrinėjama, kokia yra knygos „Civilinio proceso paskaitos“ struktūra, kaip mokslškai buvo vertinamas civilinis procesas. Straipsnyje atskleidžiama, kad Vladas Mačys civilinio proceso tikslus siejo su socialinės taikos (harmonijos) tarp ginčo šalių kuo operatyvesniu atkūrimu. Taip pat analizuojama, kokios Vlado Mačio idėjos liko reikšmingos šiuolaikinio civilinio proceso teisei bei teisei į teisingą teismą užtikrinti civilinės bylose.

Pagrindiniai žodžiai: civilinis procesas, teisė į teisingą teismą, teisės doktrina.

Įvadas

1924 m. išleista Vlado Mačio (toliau ir – *Autorius*) knyga „Civilinio proceso paskaitos“ (toliau ir – *Knyga*)¹ yra vienas iš reikšmingiausių ne tik tarpukario, bet ir apskritai Lietuvos civilinio proceso teisės doktrinos darbų pastarąjį šimtmetį. Šiame darbe atskleidžiami ne tik civilinio proceso ypatumai tarpukario Lietuvos civilinio proceso teisėje, bet ir jo kilmė, prigimtis, esminiai principai.

Tarpukario pradžioje Lietuvos Respublikai siekiant sukurti valstybingumo, demokratinės valstybės pagrindais grįstą teisės sistemą, didelius iššūkius kėlė ne tik geopolitinė ir ekonominė sumaištis, bet ir iš esmės tai, kad nebuvo nuoseklios, harmonizuotos teisinės sistemos, poreikis kurti naują teisės sistemą „iš pagrindų“. Tarpukario Lietuvos teritorijoje (po 1923 m. Klaipėdos krašto sukilimo) galiojo bent kelios skirtingos teisės sistemos. Iš esmės skirtingais tarpukario laikotarpiais Lietuvoje, be „Didžiosios Lietuvos“ teisės sistemos, kartu egzistavo Suvalkų krašto, Palangos krašto bei Klaipėdos krašto civilinės teisės sistemos (Mačys, 1924, p. 274; Anysas, 1937, p. 18). Nuosekliai civilinių teisių santykių plėtrai ir veiksmingai pažeistų civilinių teisių gynybai toks skirtingų vienoje valstybėje egzistuojančių teisės sistemų buvimas nebuvo palankus. Todėl skirtingų teisės sistemų „suvienodinimas“ (harmonizavimas) buvo būtinas sudarant sąlygas veiksmingai pažeistų materialinių civilinių teisių apsaugai ir gynybai, teisei į teisminę gynybą įgyvendinti. Tokiam tikslui pasiekti visų pirma reikėjo ir teisės doktrinos darbų. Vlado Mačio knyga „Civilinio proceso paskaitos“, matyt, buvo pirmasis tokios apimties ir išsamumo civilinio proceso teisės mokslinis tyrimas.

Knyga „Civilinio proceso paskaitos“ ne tik parodo, kaip buvo suprantamas civilinis procesas tarpukario Lietuvoje, bet ir atskleidžia „gilesnius“ civilinio proceso kaip atskiros teisės šakos kilmės bei formavimo aspektus, leidžia kritiškai vertinti tuo metu galiojusį teisinį reguliavimą (harmonizuoti civilinio proceso teisinį reguliavimą). Autorius Knygoje ne tik aptaria Lietuvos ir užsienio valstybių teisės šaltinius, bet ir pateikia savo kritišką požiūrį dėl teisinio reguliavimo trūkumų, siūlymus, kaip būtų galima sudaryti sąlygas veiksmingesnei pažeistų teisių civiliniame procese gynybai.

Šio straipsnio tikslas – atskleisti prieš šimtmetį Vlado Mačio pateiktą požiūrį į civilinį procesą bei įvertinti suformuluotą civilinio proceso idėjų reikšmę šiuo metu vyraujančiai civilinio proceso sampratai. Šiame tikslui pasiekti keliama keli uždaviniai. Pirmia, siekiama atskleisti knygos „Civilinio proceso paskaitos“ struktūrą ir tikslą, analizuojant, kaip Autorius aiškinimo civilinio proceso tikslus, stadijas. Antra, nagrinėjamas Vlado Mačio pateikto civilinio proceso modelis, jo esminiai bruožai, teisės į teisminę gynybą įgyvendinimo sąlygos ir praktinės problemos. Trečia, analizuojama, kokios Knygoje pateiktos idėjos iki šiol lieka reikšmingos civilinio proceso teisei. Ši uždaviniai leidžia sistemaiškai atskleisti, kokios buvo pagrindinės Vlado Mačio civilinio proceso teisės idėjos ir kaip Autorius suvokė civilinių ginčų nagrinėjimo problemas ir teikė galimus jų sprendimo siūlymus.

Lietuvos civilinės teisės ir civilinio proceso doktrinoje istorinių darbų apie Lietuvos tarpukario laikotarpį analizei nėra skiriama daug dėmesio. Apeliacinio ir kasacinio proceso klausimai, kuriuos Knygoje nagrinėjo Vladas Mačys, yra analizuoti Tado Valančiaus disertacijoje (Valančius, 2022,

¹ Leidėjas akcinė bendrovė „Varpas“.

p. 67–70), autorių kolektyvo vadovyje „Civilinio proceso teisė“ (Laužikas, Mikelėnas, Nekrošius, 2003). Tačiau išsamesnės Vlado Mačio knygos „Civilinio proceso paskaitos“ analizės teisės doktrinos darbuose šio straipsnio autoriams nepavyko rasti.

Tyrime daugiausia naudojamas istorinis tyrimo metodas, atskleidžiant Vlado Mačio knygos „Civilinio proceso paskaitos“ rengimo aplinkybes, tikslus. Loginis metodas naudojamas atskleidžiant Vlado Mačio idėjų reikšmę šiuolaikinio civilinio proceso raidai bei formuluojant išvadas apie Vlado Mačio pasiūlyto civilinio proceso modelį. Tyrimo aktualumą pagrindžia teisės doktrinos darbų, kuriuose būtų analizuojama Lietuvos tarpukario civilinio proceso teisė, stoka bei Vlado Mačio knygoje „Civilinio proceso paskaitos“ pateiktos civilinio proceso sampratos aktualumas šiuolaikiniam civiliniam procesui. Dėl tokio pobūdžio teisės tyrimo apimties šiame straipsnyje tik pateikiama bendro pobūdžio Knygoje aprašyto civilinio proceso bei Vlado Mačio pasiūlyto civilinio proceso modelio ypatumai.

Vlado Mačio knygoje „Civilinio proceso paskaitos“ pateiktos novatoriškos ir įžvalgios civilinio proceso plėtros idėjos, kaip ir kitų tarpukario laikotarpio civilinio proceso tyrėjų. Pavyzdžiui, 1925 m. buvo išleista Mečislovo Bortkevičiaus knyga „Civilinis procesas“, kuri iš esmės buvo parengta jos autoriaus dėstymo medžiagų pagrindu. Šioje knygoje taip pat gana nuosekliai aptartas civilinis procesas (jo tikslai, pagrindai, bylos nagrinėjimas). Vėliau kai kurie civilinio proceso pagrindai, vertinant juos iš prigimtinės teisės perspektyvos, analizuoti Petro Milakauskio darbe „Įgimtoji teisė (1934 m.), taip pat tarpvalstybinis civilinis procesas nagrinėtas Martyno Anyso knygoje „Tarptautinė privatinė teisė ir konsularinė teisė: (studentų užrašai)“ (1937 m.). Šių autorių darbai ir jų reikšmė civilinio proceso teisės raidai Lietuvoje taip pat reikalauja mokslinės analizės šiuolaikinėje teisės doktrinoje.

1. Knygos „Civilinio proceso paskaitos“ struktūra ir tikslas

Knyga „Civilinio proceso paskaitos“ yra bene pirmasis tokio pobūdžio teisės doktrinos darbas civilinio proceso teisės srityje Lietuvos teisėje tarpukariu. Atrodo, kad iki šios knygos išspausdinimo 1924 m. išsamesnių civilinio proceso teisės tyrimų ankstyvojo tarpukario laikotarpiu Lietuvoje nebuvo atlikta. Iš Knygos prakalbos galima nuspėti, kad tokį darbą Autorių paskatino parašyti kelios priežastys. Pirmą, teisės doktrinos darbų civilinio proceso temomis lietuvių kalba stoka, antra, teisės terminų (terminologijos) neaiškumas, nekonkretumas. Taip pat Knygos prakalboje nurodyta, kad Autorius sąmoningai daugiau dėmesio skiria įrodymams ir įrodinėjimui dėl jų reikšmės civilinėms byloms nagrinėti, o nemokumo teisę nagrinėja dėl jos reikšmės visuomeniniams ekonominiams santykiams. Manytina, kad būtent tai, jog nebuvo civilinio proceso teisės darbų, skatino Autorių savo civilinio paskaitų medžiagos pagrindu parašyti knygą apie civilinį procesą. Taip pat pagrindu Knygai galėjo būti Vlado Mačio profesinė patirtis, nes jis teisėjavo, buvo Kauno apygardos teismo pirmininkas². Be to, galima nuspėti, kad Knyga buvo svarbi Autoriui dėstant Lietuvos universiteto Teisės fakultete (ten jam suteiktas ir pedagoginis profesoriaus vardas), nes tokia apibendrinta informacija apie dėstomą dalyką galėjo palengvinti dėstymo procesą.

Knyga „Civilinio proceso paskaitos“ sudaryta iš penkių dalių. Knygos pradžioje pateikiama trumpa įžanga (prakalba), kurioje Autorius atskleidžia priežastis, paskatinusias parašyti knygą, bei trumpai aptaria jos turinį. Pirmoje ir trečioje dalyse aptariami bendrieji civilinio proceso principai, raida, bylos nagrinėjimo teisme etapai. Ketvirtoje ir penktoje dalyse analizuojamas specialių kategorijų civilinių bylų nagrinėjimas. Knyga yra gana didelės apimties (448 puslapiai). Knygoje nėra atskiros skyriaus, kuriame būtų pateiktos apibendrinančios išvados, tačiau konkrečios Autoriaus išvados, kritinis požiūris nurodomi atskirose Knygos dalyse.

² Žr. <https://kat.teismas.lt/veikla/teismo-istorija/41>

Pirmą Knygos dalį sudaro įvadas, jame aptariami civilinio proceso teisiniai santykiai, materialinės ir procesinės teisės skirtumai ir panašumai, romėnų civilinis procesas, civilinio proceso šaltiniai bei aptariama pati paskaitų sistema. Antroje dalyje nagrinėjami tam tikri bendri civilinio proceso teisės klausimai – civilinio proceso dalyviai, procesinių veiksmų atlikimas, civilinio proceso principai. Trečia dalis didžiausios apimties – joje nagrinėjamas teisės kreiptis į teismą įgyvendinimas, laikinosios apsaugos priemonės („ieškinio apdraudimas“), įrodymai, reikalavimai teismo sprendimui, teismo sprendimo apskundimas (apeliacija, kasacija), teismo sprendimų vykdymas. Ketvirtoje dalyje analizuojamos specifinio pobūdžio bylos, kurios šiuo metu iš esmės suprantamos kaip ypatingosios teisenos bylos. Penktoje dalyje nagrinėjamas fizinių ir juridinių asmenų nemokumo (bankroto) procesas. Apibendrintai galima teigti, kad „Civilinio proceso paskaitos“ yra nuosekli civilinio ir vykdymo proceso, iš dalies ir nemokumo proceso teisės analizė, kurioje atskleidžiami tiek bendrieji civilinio proceso klausimai, tiek specialios procedūros ir tam tikrų kategorijų bylų nagrinėjimo ypatumai.

Knygos pirmos dalies tyrimo objektas – prigimtinės ir pozityviosios teisės požiūris į civilinius teisinius santykius bei civilinį procesą. Vladas Mačys civilinio proceso teisės analizę pradeda ne nuo tuo metu galiojusių teisės šaltinių ir teismų praktikos apžvalgos, bet nuo kritinių klausimų, susijusių su civilinio proceso tikslais, analizės. Autorius visų pirma siekia atskleisti, kodėl egzistuoja civilinio proceso teisė, koks jos santykis su materialine civiline teise, koks valstybės vaidmuo sudarant sąlygas veiksmingai pažeistų civilinių teisių gynybai. Toks valstybės vaidmens civiliniuose teisiniuose santykiuose bei civiliniame procese vertinimas, manytina, buvo ypač reikšmingas ankstyvojo tarpukario laikotarpiui Lietuvoje, kai tik buvo pradėdama kurti nauja teismų sistema, pradėjo formuotis sudėtingesni civiliniai (komerciniai) teisiniai santykiai. Suprantama, kad tuo metu buvo reikšminga suvokti, kam reikalinga pažeistų civilinių teisių gynyba, koks teisminis civilinių ginčų nagrinėjimo modelis būtų veiksmingas ir reikalingas. Nagrinėdamas teisinį reguliavimą (pozityviąją teisę), Autorius daugiausia dėmesio skyrė tuo metu galiojusio Civilinio proceso teisenos įstatymo taikymui vertinti, o Lietuvos teismų praktikos pavyzdžių iš esmės nėra pateikta.

Tačiau turbūt labiausiai šio darbo išsamumą, novatoriškumą rodo itin išsami, detali, kritiškai pateikta lyginamoji užsienio valstybių civilinio proceso analizė. Knygoje daug dėmesio skiriama Anglijos, Šveicarijos, Vokietijos, Prancūzijos ir kitų valstybių civilinio proceso vertinimui. Autorius neiškelia (nesureikšmina) vienos ar kitos valstybės teisinio reguliavimo, tačiau pristato, kokios pagrindinės nurodomų užsienio valstybių teisinio reguliavimo idėjos galėtų būti reikšmingos ir „perkeltos“ į Lietuvos civilinio proceso teisę.

Iš Knygos struktūros galima spręsti, kad Autoriaus tikslas buvo ne tik atskleisti ir paaiškinti tuo metu galiojusius įstatymus, bet visų pirma parodyti civilinio proceso, kaip pažeistų asmens teisių gynybos mechanizmo teisinėje valstybėje, prigimtį, tikslus ir galimus jo modelius bei suvereno (valstybės) vaidmenį jame. Vlado Mačio požiūris į civilinį procesą reikšmingai atskleidžiamas pirmoje Knygos dalyje, kai pateikiami teisės filosofijos vertinimai, kodėl visuomenėje reikalingas civilinis procesas. Tai rodo, kad civilinio proceso kilmės pagrindu Autorius manė esant ne suvereno (valstybės) teisės aktų nustatytas taisykles, bet iš natūralių visuomenės (ekonominių, socialinių) santykių raidos kylantį poreikį nustatyti civilizuotą, teisingą civilinių ginčų sprendimą, kurio teisėtumas būtų užtikrintas teisėtos valstybės prievartos panaudojimu.

Įvertinus tarpukario ypatumus bei duomenų gavimo ir apdorojimo tuo laikmečiu sudėtingumus, tokia moksliškai gili analizė, grįsta ir lyginamuoju tyrimu, laikytina itin progresyvi, neabejotinai praturtino būsimųjų teisininkų suvokimą apie civilinio proceso teisės, kaip savarankiškos teisės šakos, esmę, socialinę paskirtį, tikrąją prasmę.

Atskira Knygos dalis skiriama nemokumo proceso analizei. Kaip nurodo pats Autorius, nemokumo procesas aptartas dėl tuo metu vis augančios jo reikšmės visuomenėje (Mačys, 1924, 4). Iš tiesų tarpukario teisėje nemokumo proceso teisinis reguliavimas buvo itin „išskaidytas“, nes po Klaipėdos krašto prisijungimo Lietuvos Respublikoje galiojo kelios skirtingos nemokumo teisės sistemos (kaip ir apskritai skirtingos civilinės teisės sistemos). Vladas Mačys nesiūlė „sujungti“ šių skirtingų nemokumo procesą reglamentuojančių aktų ir sudaryti vieną bendrą įstatymą, reglamentuojantį civilinį procesą, bet nuosekliai atskleidė pagrindinius šio proceso principus ir taisykles kiekvienoje iš skirtingų sričių. Poreikis atskirai nagrinėti nemokumo teisės klausimus rodo šio proceso ypatumus bei skirtumus nuo įprastų civilinių bylų. Todėl atskiras skyrius nemokumo proceso klausimams yra pagrįstas ir motyvuotas.

Knyga „Civilinio proceso paskaitos“ nebuvo vienintelis Vlodo Mačio kūrinys teismo proceso tema. 1932 m. paskelbtas Vlodo Mačio straipsnis *Apie teismo kandidatų ir advokatų paruošimą*, kuriame autorius nagrinėjo reikalavimus, keliamus teisėjams ir advokatams, 1934 m. išleista knyga *Apie šeimos santvarką ir moterų teises senovėje*, kurioje nagrinėti šeimos klausimai. Tai rodo, kad Autorius nagrinėjo ne tik civilinio proceso teisę, bet ir apskritai privatinį (civilinį) teisinį santykių.

Apibendrintai galima teigti, kad knygos „Civilinio proceso paskaitos“ tikslas yra atskleisti civilinį procesą kaip natūralų reiškinių visuomenėje, teisminių civilinių ginčų nagrinėjimą laikant valstybės pareiga sudaryti sąlygas socialinių, ekonominių santykių harmonijai. Toks požiūris į civilinį procesą atskleidžia ir giluminius suvereno (valstybės) vaidmens visuomenėje ir teisės sistemoje bruožus. Suverenas (valstybė) šiuose santykiuose dalyvauja kaip teisėtumo ir teisingo teisių ir pareigų balanso užtikrinimo instrumentas, o ne teisių ir pareigų sukūrimo determinantas.

2. Pagrindiniai Vlodo Mačio pasiūlyto civilinio proceso modelio aspektai

Vlodo Mačio Knygos pagrindinės idėjos gali būti vertinamos ir kaip jo pasiūlytas civilinio proceso modelis, kuris grindžiamas natūraliu visuomenėje kylančiu poreikiu nustatyti civilinių ginčų nagrinėjimo tvarką ir taip užtikrinti socialinių santykių harmoniją (taiką). Atrodo, kad siūlomos civilinio proceso idėjos nebuvo tiesiogiai susijusios su to laikmečio socialiniais ir ekonominiais santykiais, bet kilo dėl neišvengiamo poreikio visuomenėje spręsti ginčus dėl teisės.

Knygos įvade Autorius atskleidžia civilinės teisės ir civilinio proceso teisės santykį, kurį kildina iš poreikio derinti skirtingus visuomenės narių interesus. Knygoje dėmesys teisiniui reguliavimui (pozityviajai teisei) skiriamas tik trečioje-penktose Knygos dalyse, o jos pradžioje (pirmoje ir antroje dalyje) siekiama atskleisti, kodėl iš visuomeninių (ekonominių, socialinių) santykių kyla poreikis nustatyti pažeistų teisių gynybos mechanizmą ir jį reglamentuojančias taisykles. Autorius siekia paaiškinti civilinius teisinius santykius, kaip jie atsiranda, klostosi ir kodėl valstybėje turi būti nustatytas pažeistų civilinių teisių apsaugos mechanizmas. Kokie yra bendrieji civilinių teisių santykių požymiai? Koks valstybės vaidmuo užtikrinant pažeistų civilinių teisių gynybą teismuose? Kokia turėtų būti teismų sistema?

Pati Autoriaus civilinio proceso idėjos esmė nurodoma jau pirmuoju Knygos įvado sakiniu, kuriuo jis pabrėžia visuomeninių santykių harmoniją (ramumą) bei šio tikslo priemonę – civilinius teisinius santykius reglamentuojančius įstatymus: *Kad žmonių gyvenimas valstybės viduje eitų ramiai, jis turi būti civilinių įstatymų tinkamai sutvarkytas. Jokia valstybė negali apsieiti be tam tikrų civilinių įstatymų, vis tiek ar šiais ar tokiais pagrindais ji būna įkurta* (Mačys, 1924, p. 5). Toks socialinių teisių santykių tikslas primena Antikos ir Naujųjų Laikų mėginimus sukurti visuomenės modelį, kuriame vyrautų socialinių ir ekonominių santykių stabilumas, harmonija bei skirtingų visuomenės narių interesų suderinamumas. Sąvoka „gyvenimo ramumas“ rodo siekį sukurti privatinį teisinių santykių modelį,

kuriame jo dalyviai galėtų tinkamai įgyvendinti teises ir pareigas, o kilus poreikiui – pasinaudoti pažeistų teisių gynymu. Tačiau tokiam tikslui pasiekti būtinas valstybės aktyvus veikimas, t. y. teisinio reguliavimo bei iš civilinių santykių (teisių ir pareigų vykdymo) kylančių ginčų sprendimo mechanizmas.

Galimai tokį harmonijos civiliniuose teisiniuose santykiuose poreikį lėmė ir tuometinė itin sudėtinga socialinių bei ekonominių santykių plėtra Lietuvoje – tik pradėdama kurti nauja teismų sistema, skirtingose valstybės teritorijose galioja ne tik skirtingi pavieniai įstatymai, bet iš esmės skirtingos teisės sistemos, kuriamas Lietuvos universiteto Teisės fakultetas, sunki bendra materialinė krašto padėtis, teisinio reguliavimo nebuvimas ar jo tarpusavio nesuderinamumas. Tokia pradinė Knygos idėja tarsi atskleidžia Autoriaus požiūrį į civilinės teisės ir civilinio proceso kaip harmonijos, santarvės visuomenėje užtikrinimo priemonės reikšmę ir poreikį visuomenėje.

Aiškindamas civilinio proceso poreikį Autorius nemažai dėmesio skiria asmens individualizmo (egoizmo) analizei. Ši analizė neturėtų būti laikoma psichologiniu tyrimu, tačiau turėtų būti siejama su atskiros asmens individualių poreikių visuomenėje tenkinimo problema. Pripažįstant, kad demokratinės valstybės ekonominė sankloda grindžiama individualių asmenų laisve užsiimti veikla, t. y. laisvai prisiimti teises ir pareigas bei tapti teisinių santykių dalyviais, tai neišvengiamai lemia situaciją, kai tenka spręsti klausimus dėl tokio santykio dalyvių interesų suderinamumo. Vlodo Mačio teigimu, *leidę žmogaus egoizmui veikti nevaržomam, mes sulauktume žmonių teisių laužymo ir visokių savivaldybės darbų, kurie erzintų žmones, keltų vienus prieš kitus. Savo teisėms apginti žmonės griebtųsi jėgos ir laimėtų, žinoma, stipresnieji, o silpniesnieji būtų skriaudžiami* (Mačys, 1924, p. 5). Toks „stipresniojo“ ir „silpniesniojo“ visuomenės narių nelygybės pripažinimas rodo, kad valstybė privalo nustatyti tokį pažeistų subjektinių teisių apsaugos mechanizmą, kuris leistų asmeniui, kurio civilinės teisės pažeistos, pasinaudoti veiksminga valstybės sukurta teisių apsaugos sistema, kurios pagrindas – pažeistų civilinių teisių apsauga teisme. Pripažinimas, kad neišvengiamai visuomenėje kylantys civiliniai ginčai, nesant valstybės nustatyto pažeistų civilinių teisių apsaugos mechanizmo, lemtų jėgos (savigynos) panaudojimą ir nebūtinai teisingos, bet „stipresnės“ šalies interesų iškėlimą, yra viena iš esminių prigimtinės teisės į teismą prielaidų.

Autorius civilinio proceso poreikį kildina iš savigynos, kaip pačių asmenų taikomos prievartos savo teisių įgyvendinimui kitų asmenų atžvilgiu, suvaržymo valstybėje. Atskleisdamas natūralias civilinių ginčų kilimo priežastis visuomenėje, jis nurodo, kad *civilinės teisės normos nurodo tik santykio dalyvių teises ir prievole. Iš tų normų žmogui būtų maža naudoti, jei jos negalėtų, reikalui esant, ginti savo teisių, kai jos būna laužomos arba ginčijamos. ... Čia žmogui teikia pagalbos valstybė. Kad dėl savo santykių žmonės nevertotų jėgos ir nesiimtų savivaldybės darbų, valstybės valdžia dabar yra pavedusi svarstyti ir spręsti žmonių ginčus tam tikriems savo organams, vadinamiems teismams* (Mačys, 1924, p. 9). Pripažinimas, kad savigynos naudojimas pažeistų civilinių teisių gynymui turi būti ribotas ir jos įgyvendinimas suteikiamas kreipiantis į teismą, yra teisinės valstybės idėjos pripažinimas.

Vertinant Vlodo Mačio siūlomą civilinio proceso tikslą paaiškinimą, peršasi mintis, kad jo siūloma civilinio proceso idėja grindžiama tiek prigimtinės (poreikio užtikrinti „harmoningą“ visuomenės gyvenimą), tiek valstybės sukurtos (pozityviosios teisės) teisės suderinamumo poreikiu. Nurodydamas, kad visuomenėje egzistuojantis asmens individualumas (egoizmas) ir natūralus poreikis spręsti ginčus tarp visuomenės narių bei siekis sudaryti sąlygas *ramiai* gyvenimui iš esmės primena naujaisiais laikais atgimusias Antikos (Platono, Aristotelio) siūlytas valstybės koncepcijas, kuriose valstybė buvo siejama su harmoningo asmenų valstybėje egzistavimo sąlyga. Turbūt vienas ryškiausių ir nemažą įtaką teisės raidai padariusių kūrinių yra Tomo Hobbso darbe „Leviatanas“ siūlytas teisės tikslas užtikrinti harmoniją visuomenėje. Matyt, viena esminių T. Hobbso valstybės ir teisės, kaip socialinio elgesio instrumento, tikslo ir veiksmingo veikimo idėjų buvo pripažinimas, kad dėl prigimtinių asmens

savybių, tokių kaip individualumas, siekis naudoti sau (egoizmas), visuomenėje įprastai susiklosto nuolatinio konflikto vienas su kitu būseną (lot. *contra bellum erga omnes*) ir tik suvereno sukurtas teisėtos prievartos mechanizmas, paremtas prigimtiniu įstatymu, leidžia sudaryti sąlygas harmonijai visuomenėje.

Tokia suvereno koncepcija „Leviatane“ iš esmės siejama ir su savigynos, kaip teisių įgyvendinimo būdo, ribojimu. Anot T. Hobbsso, *iš prigimties kiekvienas žmogus turi teisę apsiginti savo paties jėgomis ir preventyviai užpulti įtartiną kaimyną. Pilietinis įstatymas atima iš mūsų šią laisvę tais atvejais, kai įstatymas mus gina* (Hobbsas, 1999, p. 288–289). Savigynos T. Hobbsas nepaneigia, tiesiog pripažįsta, kad ji turėtų būti apribota, kai įstatymas (pozityvioji teisė) gina asmenį. Tokią „gynybą“ modernios teisinės valstybės atveju, matyt, reikėtų siėti būtent su veiksminga pažeistų (arba galimai ateityje pažeistų) teisių gynyba. „Pakeitus“ savigyną teismine pažeistų teisių gynyba yra sudaromos sąlygos ramiam visuomenės gyvenimui, nes visuomenės narių ginčo nebereikia spręsti patiems asmenims – tai atliekama remiantis suvereno sukurtu teisminės gynybos institutu. Panašų pažeistų civilinių teisių apsaugos bei asmens ir suvereno (valstybės) santykio požiūrį siūlo ir teisinio personalizmo mokykla, kuri grindžiamas asmens vertybiniu pripažinimu bei tinkamų teisių ir pareigų balansu, kuriam užtikrinti reikia panaudoti suvereno (valstybės) jėgą. Panašų civilinės teisės ir civilinio proceso tikslų ir prigimties modelį siūlo ir Vladas Mačys. Autoriaus pirmoje Knygos dalyje pateikta teisinė suvereno (valstybės) koncepcija grindžiama ne valstybės „primetamų“ privalomų elgesio taisyklių ar ginčų nagrinėjimo santvarka, bet kaip instrumentas, reikalingas sudaryti sąlygas teisingiems „mainams“ (teisių ir pareigų įgyvendinimo užtikrinti) visuomenėje bei išspręsti natūraliai tarp teisinių santykių dalyvių kylančius ginčus apribojant savigyną kaip civilinių teisių apsaugos būdą.

Antroje Knygos dalyje (Bendroji dalis) Autorius nagrinėja civilinio proceso dalyvius (teismą ir byloje dalyvaujančius asmenis). Vertindamas teismą, kaip valstybės valdžios dalį, Vladas Mačys remiasi bendruoju valdžių padalijimo principu, atskirdamas teismą nuo kitų (įstatymų leidžiamosios ir vykdomosios) valdžių. Teisėjų kvalifikacijai ir darbo sąlygoms Autorius kelia tokius reikalavimus: i) įstatymų mokėjimas bei gebėjimas juos taikyti, ii) teisėjo socialinė branda, žinios, gebėjimas spręsti visus ginčus, iii) teisėjas turi siekti, kad visuomenė juo pasitiktų, iv) užtikrinti efektyvią teisėjų skyrimo procedūrą, v) teisėjo kvalifikacijos tobulinimas (Mačys, 1924, p. 41–42). Pabrėžiama, kad teisėjo profesijos užtikrinimo garantas yra nepriklausomumas, o tinkama jo pareigų atlikimo sąlyga yra tinkamas atlygis už darbą (Mačys, 1924, p. 43). Iš esmės Autoriaus siūlytas teismo, kaip civilinių ginčų arbitro modelis, buvo paremtas nepriklausomo ir nešališko teismo idėja. Autorius pabrėžė teisėjui keliamų profesinių ir etinių reikalavimų reikšmę. Tai rodo, kad teisėjas ne tik turi turėti reikiamą teisinę kvalifikaciją, bet ir „socialinę brandą“. Toks reikalavimas reiškia, kad teisėjas nėra tik „mechaniškas“ teisės taikytojas, bet asmuo, turintis gyvenimišką patirtį.

Nagrinėdamas proceso šalis (bylininkus) Autorius pradeda nuo rungimosi (dvišališkumo) kaip esminių civilinio proceso elementų: *teisme ieškovas užpuldinėja, o atsakovas ginasi. Mažiau kaip dvi šalys ir daugiau kaip dvi šalys procese negali būti. Vienas asmuo negali būti ieškovu ir atsakovu* (Mačys, 1924, p. 95). Aptardamas proceso šalis Autorius aptaria šalių teismo ir veiksnio (*teismo ir veiksmingumo*) reikalavimus, procesinį bendrininkavimą, trečiojo asmens klausimus. Autorius sieja civilinį procesą su dvišališkumu bei būtinumu užtikrinti viešą, rungtynišką civilinį procesą, kuriame abiejų šalių teisės procese lygios.

Vladas Mačys atskirai neišskiria civilinio proceso principų ir juos nurodo Bendrojoje dalyje. Pagrindiniai aptariamieji principai yra betarpiškumas, viešumas, šalių lygybė, rungtyniškumas. Betarpiškumo principas siejamas su visų bylos įrodymų ištyrimu, ypač didelę reikšmę suteikdamas šalių bei liudytojų apklausai teisme. Itin progresyvu, kad viešumo principą Autorius dar tuomet laikė viena

iš esminių teisėto teismo darbo sąlygų. Jo teigimu, ... *viešumo dėsnis yra vienas svarbiausių teismo darbo teismo garantijų; visuomenės kontrolė yra tinkamiausia kontrolė* (Mačys, 1924, p. 104). Taip pripažįstama, kad būtent proceso viešumas leidžia užtikrinti skaidrų ir nešališką ginčo nagrinėjimą.

Trečioje Knygos dalyje (Ypatingoji dalis) Autorius nagrinėja civilinės bylos inicijavimo stadiją (teisės kreiptis į teismą įgyvendinimą), ypač daug dėmesio šiame skyriuje skiriama įrodymams civiliniame procese. Autorius šioje dalyje, kaip ir Knygos pradžioje, analizuoja civilinių teisių santykių raidą ir poreikį ginti pažeistas asmenų teises šiuose santykiuose bei taikliai pažymi, kad pažeistų civilinių teisių gynyba yra teisė, kurią suteikia valstybė, ir jos įgyvendinimas priklauso tik nuo paties asmens valios. Vladas Mačys pabrėžia, kad civilinių teisių santykių dalyviai patys sprendžia, ar įgyvendinti teisę kreiptis į teismą: ... *kas nori, kelia bylą, kas nenori nekelia; nieks negali priversti žmogų kelti bylą; pats teismas, žmogaus neprašomas, taipgi negali pradėti bylą* (Mačys, 1924, p. 145). Toks novatoriškas požiūris į civilinių teisių apsauga rodo, kad Autorius civilinį procesą suvokė kaip suvereno (valstybės) suteikiamą galimybę asmenims (teisę, o ne pareigą) ginti pažeistas teises. Suvereno (valstybės) paskirtis yra veiksmingos civilinių teisių gynybos priemonių sukūrimas, bet ne „primetimas“. Toks požiūris yra pagrįstas, nes pripažinus, kad asmuo teises ir pareigas gali įgyti tik laisva valia (pats pasirinkdamas dalyvauti civiliniuose teisiniuose santykiuose) ar kylant pareigai atlyginti žalą, pažeistų teisių gynimas gali būti taip pat tik pačių teisinio santykio dalyvių pasirinkimas laisva valia, t. y. kildinamas iš autonomijos principo ir pagarbos asmens orumui.

Nagrinėdamas teisės kreiptis į teismą įgyvendinimą, Autorius skiria nemažai dėmesio ieškiniui ir jo padavimo reikalavimams, nurodo, kad ieškinys sudarytas iš trijų dalių: turinio, objekto ir pagrindo (Mačys, 1924, p. 150). Analizuojamos ir laikinųjų apsaugos priemonių („ieškinių apdraudimas“) taikymo sąlygos. Autorius atskleidžia laikinųjų apsaugos priemonių taikymo tikslus, juos sieja su galimu ieškovui teigiamu teismo sprendimu ir veiksmingu jo vykdymu: *ieškinio apdraudimo tikslas ir yra suteikti atsakovui (past. manytina, kad šioje vietoje turėjo būti vartojama sąvoka „ieškovui“) tikrumo, jog jis ras iš ko atgauti atiteistuosius jam pinigus arba turtą ir jo atsakovas bus taip suvaržytas, kad jis nematys tikslo be reikalo tęsti bylą ir kenkti ieškovo interesams, kai bus vykdomas teismo sprendimas* (Mačys, 1924, p. 178). Be to, Autorius išskiria tokias laikinųjų apsaugos priemonių taikymo sąlygas: ieškinys turi būti įkainotas, ieškinys turi būti pagrįstas įrodymais, įvertinama galima proceso eiga, skolininko veiksmais (proceso galima trukmė, abejonės, ar atsakovas gali perleisti savo turtą), reikalavimas taikomas tik privatiems subjektams (laikoma, kad valdžios institucijos įvykdys sprendimą) (Mačys, 1924, p. 179–180). Pasirengimo nagrinėti bylą stadijai bei pačiai bylai nagrinėti iš esmės nėra skiriama daug dėmesio, tačiau pabrėžiama, kad viena iš praktinio pobūdžio problemų yra pavėluotas įrodymų pateikimas.

Itin daug dėmesio Autorius skiria įrodymams ir įrodinėjimo procesui. Pabrėždamas įrodymų reikšmę civiliniame procese, jis nurodo, kad *bylininkų ginčo likimą nusveria jų įrodymai* (Mačys, 1924, p. 199). Įrodymų problemą autorius atskleidžia ją išskirdamas į keturias dalis: bendrosios įrodymų teorijos, įrodymų teisės tikroji prasmė, procesualinis įrodinėjimo mokslas ir įrodymų tyrinėjimas. Šią Knygos dalį galima vertinti kaip tam tikrą mokslinį siekį atskirai analizuoti įrodymų teisę kaip esminę civilinio proceso teisės dalį ar net kaip savarankišką teisės pošakį. Bendrąją įrodymų teoriją Autorius sieja su logikos taisyklių taikymo poreikiu vertinant įrodymus, atskiriant įrodymais pagrindžiamus faktus nuo jausmų. Įrodymų teisė tikrąja prasme siejama su įstatymo nustatytais teisės normomis: įrodymų leistinumas, sąsajumas, įrodinėjimo naštos paskirstymas (*įrodinėjimo sunkenybė*), įrodinėjimo ypatumai, įrodinėjimo prezumpcijos bei teismų praktika. Autorius skiria dedukcijos ir indukcijos taisykles (Mačys, 1924, p. 202–203). Nors šiuolaikinio civilinio proceso profesionalo vertinimu, toks įrodymų klausimų nagrinėjimas gal ir kiek chaotiškas, tačiau aktualumas neabejotinas: atskleidžiama įrodymų teisės kaip

savarankiško pošakio svarba ir reikšmė, santykis su logikos dėsniais, vyraujančiais realiaame gyvenime, kruopščiai analizuojami tam tikri reikalavimai įrodymams.

Nagrinėdamas reikalavimus teismo sprendimui, Autorius išskiria tinkamą jo motyvavimą (*virtumą*). Tinkamą teismo sprendimo motyvavimą, pagrindimą Autorius sieja su argumentų nurodymu, tiesioginiu visų byloje esamų įrodymų įvertinimu, draudimu remtis spėjimu neįrodytomis aplinkybėmis, draudimu išeiti iš ieškinių suformuotų ribų, taip pat aptariama įsiteisėjusio teismo sprendimo galia (*res judicata* principas) (Mačys, 1924, p. 276–287). Šioje dalyje taip pat aptariama apeliacija ir kasacija civiliniame procese. Be to, kaip atskira dalis išskirtas teismo sprendimų vykdymas. Atskirai aptiriamos bylos, kuriose dalyvauja valstybė, bei kitų kategorijų bylos, pavyzdžiui, šeimos ginčai.

Ketvirtoje Knygos dalyje (Apsaugos bylos) nagrinėjamos civilinės bylos, kuriose nėra ginčo, bet teismas sprendžia teisės ir fakto klausimus. Tokios bylos išskirtos kaip paveldėtojų turto apsauga, įvairių daiktinių teisių įgyvendinimas, įvairūs šeimos teisės klausimai. Penktoje Knygos dalyje (Neišsimokėjimas) aptartas nemokumo procesas atskirose (keturiose) teisės sistemose, vyravusiose tuometinėje Lietuvos teritorijoje.

Apibendrintai galima teigti, kad socialinių santykių harmonijos tikslu grįstas Autoriaus požiūris į civilinį procesą visų pirma siejamas su veiksmingu pažeistų civilinių materialinių teisių gynimu. Pamatine civilinio proceso idėja Vladas Mačys mano esant prigimtinių poreikių visuomenėje išspręsti tarp jos narių kylančius civilinius ginčus ir apginti „silpnėsni“ nuo „stipresnio“. Taip suprantama civilinio proceso paskirtis rodo, kad Autorius jį suvokė ne tik kaip atskirai nuo materialinės teisės veikiančią teisės šaką, bet būtent sistemškai ir logiškai susijusią su pažeistų civilinių materialinių teisių apsauga, sudarant sąlygas veiksmingai pažeistų teisių gynybai. Kita reikšminga Autoriaus pozicija dėl civilinio proceso tikslų ir poreikio visuomenėje siejama su valstybės (teisminės valdžios) dalyvavimu sprendžiant civilinius ginčus visuomenėje. Veiksmingą pažeistų civilinių teisių gynybą Autorius sieja su „valstybės pagalba“ sprendžiant ginčus, t. y. civilinio proceso sukūrimą, kuriame aktyvų vaidmenį atlieka teismas. Novatorišku laikytinas ir Autoriaus požiūris, pripažįstant teisėjui keliamus socialinės brandos, etinius reikalavimus.

Itin inovatyvus yra autoriaus požiūris, kad būtent teismas procese turi imtis aktyvesnių veiksmų, siekiant užtikrinti tinkamą šalių galimybę įgyvendinti savo teises: ... *teismas yra proceso vadas ir jo prievolė yra vežėti, kad bylininkų teisės proceso metu būtų įgyvendinamos ir kad nė vieno bylininko teisės nebūtų mažinamos* (Mačys, 1924, p. 137). Pripažinimas, kad teismas yra proceso „vadas“, siejamas su šiais laikais pripažįstamu teisėjo vadovavimo procesui principu, kuris reiškia, kad teisėjas nėra pasyvus stebėtojas, bet imasi priemonių užtikrinti efektyvų ginčo sprendimą. Tokio aktyvaus teismo modelio pripažinimas sietinas su XIX a. Austrijos-Vengrijos imperijoje pradėjusiomis vystyti socialinio civilinio proceso modelio idėjomis, kurias sukonkretino austrų teisininkas Franzas Kleinas (Nekrošius, 2017). Toks civilinio proceso modelis grindžiamas aktyvaus teismo vaidmeniu nustatant reikšmingas bylai aplinkybes bei pripažįstant civilinį ginčą ne tik kaip privatų šalių reikalą (Van Rhee Cornelius H., 2018; Van Rhee Cornelius H., 2008). Nors knygoje „Civilinio proceso paskaitos“ konkrečiai Franzo Kleino idėjos nėra minimos, pasiūlytas aktyvaus teismo modelis yra laikytinas viena iš pamatinių Vlado Mačio civilinio proceso idėjų. Šios idėjos gali būti vertinamos ir kaip tam tikras pateikiamas civilinio proceso modelis, sietinas ne tik su ekonomišku ir operatyviu civiliniu procesu (teisinės taikos atkūrimu), bet ir šalių lygiateisiškumo ir veiksmingo procesinių teisių ir pareigų įgyvendinimo sąlyga. Taip pat tai reiškia, kad valstybė (teismas) nėra tik pasyvus stebėtojas, o aktyvus ginčo dalyvis, turintis pareigą atkurti kuo greičiau socialinę harmoniją tarp ginčo šalių.

3. Vlado Mačio civilinio proceso modelio reikšmė šiuolaikiniam civiliniam procesui

Nors tarpukario laikmečiu nepriklausomybę atkūrusi Lietuvos Respublika ir nesukūrė savitos civilinio proceso teisės sistemos (Nekrošius, 2017), civilinio proceso teisės mokslui šio laikotarpio pradžioje galima teigti buvus neabejotinai svarų Vlado Mačio veikalo indėlį į mokslą ir civilinio proceso plėtrą. Nemažai Autoriaus minčių aktualios ir šiuolaikiniame pasaulyje. Pateiktos civilinio proceso idėjos neabejotinai padėjo įsivyrėti teisiniam aiškumui kasdienėje teisėjo veikloje, pakelti atkurtos valstybės teisinio išsivystymo, iš dalies ir teisinio raštingumo lygį.

Knyga „Civilinio proceso paskaitos“ yra reikšminga vertinant šiuolaikinio civilinio proceso raidos tendencijas, sprendžiant dėl tolesnės civilinio proceso teisės plėtros. Šiais laikais nebėra aktualus klausimas, ar teisinėje valstybėje reikalingas civilinis procesas (civilinio proceso teisė), bet kyla klausimas, *koks civilinis procesas turėtų būti*. Siūlyti civilinio proceso modelį galima tik įvertinus atliktus tyrimus, pasiūlymus, klaidas. Viena iš esminių šiuolaikinio civilinio proceso plėtros tendencijų – teisės į teisingą teismą kaip vienos iš pamatinių asmens teisių apsaugos užtikrinimas civiliniame procese (Lietuvos Respublikos Konstitucijos 30 straipsnis, Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 6 straipsnis). Vlado Mačio pateikta civilinio proceso samprata, grįsta siekiu atkurti socialinių santykių harmoniją ir aktyviu teismo vaidmeniu procese, yra reikšminga ir nagrinėjant šiuo metu keliamus teisės į teisingą teismą reikalavimus civiliniame procese.

Autorius net progresyviau nei šiuolaikiniai teisininkai – tiek mokslininkai, tiek praktikai – akcentavo logikos svarbą ir reikšmę civiliniame procese. Logika – sudedamoji protingumo principo dalis, kuri turi būti taikoma kiekvieno teisėjo nagrinėjant bet kurią civilinę bylą ar jose sprendžiant atskirus procesinio pobūdžio klausimus (CPK 3 straipsnio 1 dalis). Autorius ypač daug dėmesio skyrė logikos taisyklėms taikyti įrodinėjimo procese bei teismui priimant sprendimą, nuo kurių analizės ir pradedama įrodinėjimo proceso analizė (Mačys, 1924, p. 199). Pagrindinės logikos (loginio mąstymo) taisyklės, kurias nagrinėja Autorius, yra indukcija (dedukcija) bei silogizmas kaip teisingas išvadas apie faktinių aplinkybių egzistavimą pagrindžianti taisyklė (Mačys, 1924, p. 202–205).

Vlado Mačio pasiūlytas aktyvesnis teisėjo vaidmuo procese siejamas su stipria ir nepriklausoma teismų sistema. Valstybei, (iš esmės) apribojusiai asmenų savigyną kaip civilinių teisių gynybos formą, tenka teisinė pareiga ją pakeisti veiksminga pažeistų civilinių teisių apsauga civiliniame procese teisme. Vertinant bendrą civilinių ginčų teisingumo koncepciją ir harmonijos civiliniuose santykiuose modelį, toks tikslas turėtų būti keliamas ir šiuolaikinės teismų praktikos formavimui. Pasiūlytas stabilios civilinių santykių raidos tikslas turėtų būti siejamas ne tik su teisiniu reguliavimu, bet ir teismų praktikos stabilumu, nuspėjamumu, teisiniu tikrumu ir profesionalaus teisėjo veiklos standartu. Tokio civilinio proceso modelis yra pripažįstamas ir šiuo metu civiliniame procese, kuriame būtent teismas turi imtis priemonių užtikrinti veiksmingą pažeistų teisių apsaugą ir ekonomišką ir operatyvų ginčo sprendimą (CPK 7 straipsnio 1 dalis, 72 straipsnio 1 dalis). Teisės į operatyvų (užtikrinant teisėjo nepriklausomumą bei iš dalies aktyvų vaidmenį) civilinio ginčo išsprendimą – itin toli regintis Autoriaus koncepcinis požiūris, aktualus šios dienos visuomenėje. Autoriaus konkretūs pastebėjimai dėl teisėjų nepriklausomumo principo svarbos bei teisių garantijų jiems užtikrinimo aktualūs ir Lietuvoje. Teisinės svarbos užtikrinti silpniausių visuomenės narių pakankamą teisinę apsaugą civiliniame procese reikšmė ne sumažėjo, o tik padidėjo ir šiuolaikinio teisėjo kasdienėje veikloje. Vladas Mačys tarsi numatė, kad būtent šia – silpniausiųjų teisių garantavimo kryptimi vystysis šiuolaikinės teisės sistemos, ir pagrįstai akcentavo svarbą teisėjui užtikrinti tinkamą skirtingų šalių pusiausvyrą rungtijantis procese.

Kaip teisiškai aktualios vertintinos ir Vlodo Mačio pateiktos mintys dėl ieškinio trijų elementų (turinio, objekto, pagrindo) išskyrimo. Šiuolaikiniame procese, be ieškinio dalyko ir pagrindo, vis dažiau akcentuojama dar vieno elemento – ieškinio tikslo svarba (ypač vertinant ieškovo procesinių veiksmų teisėtumą ir ieškinių tapatumą), kurią netiesiogiai vertina ir Autorius. Galima išskirti ir progresyvų Vlodo Mačio požiūrį į laikinųjų apsaugos priemonių taikymą, kur jis pabrėžia tokių sąlygų, kaip antai ieškinio pagrįstumas įrodymais, proceso eigos ir galimos trukmės svarbą. Lietuvos civilinio proceso teisėje tik kiek daugiau kaip dešimtmetį plačiau pradėta taikyti kaip esminė ir būtina laikinųjų apsaugos priemonių taikymo sąlyga – ieškinio preliminarus įvertinimas (lot. *prima facie*).

Kaip mokslškai ir praktiškai naudingos vertintinos Autoriaus įžvalgos dėl viešumo principo teisinės svarbos ir reikšmės civiliniame (teismo) procese, taip pat dėl tiesioginio įrodymų vertinimo. Net ir šiuolaikiniame procese civilinėse bylose nuolat susiduriama su viešumo principo ribojimo teisėtumo ir pagrįstumo klausimais, pavyzdžiui, dėl vyraujančių nuotolinių posėdžių ir jų metu visuomenės galimumo efektyviai dalyvauti nagrinėjant bylas, taip pat įrodymų tinkamo tyrimo užtikrinimo tokių posėdžių metu.

Išvados

Vlodo Mačio knygoje „Civilinio proceso paskaitos“ atskleistos prigimtinės civilinio proceso idėjos yra vienas iš reikšmingiausių civilinio proceso tyrimų Lietuvos civilinio proceso teisėje. Autoriaus minčių nuoseklumas, nagrinėjamų reiškinių socialinės kilmės istorinis teisinis tyrimas, aktualių civilinio proceso institutų išsami mokslinė ir praktinė analizė, platus lyginamojo metodo taikymas, valstybės, kaip visuomenės saugumo garanto, aktyvaus vaidmens pabrėžimas lemia šio veikalo ilgaamžiškumą ir aktualumą.

Knygoje „Civilinio proceso paskaitos“ pateikiamas sisteminis civilinio proceso vertinimas, pradedant nuo klausimų, kodėl valstybė turi užtikrinti veiksmingą civilinių ginčų sprendimą ir kaip šalių autonomija (privatus interesas) derinama su aktyvaus teisėjo vaidmeniu (socialinis interesas). Autorius civilinio proceso analizę sieja su iš prigimtinės teisės kylančiais teisingo civilinio proceso reikalavimais ir tik paskui nagrinėja, kaip šios pamatinės idėjos yra nustatytos teisinio reguliavimo srityje. Autorius atskleidžia, kaip civilinio proceso teisė prisideda prie harmoningo visuomenės gyvenimo užtikrinimo. Būtent operatyvios socialinės darnos užtikrinimas (atkūrimas) tarp ginčo šalių yra vienas iš esminių Vlodo Mačio pasiūlytų civilinio proceso tikslų.

Autoriaus pasiūlytos civilinio proceso idėjos grindžiamos ir šiuo metu aktualių valstybės užtikrinamų asmenims pamatinių procesinių garantijų (įskaitant kokybinių), sudarančių asmens teisės į teisingą teismą esmę, teisine apsauga. Autoriaus siūlytas civilinio proceso modelis primena XIX a. antroje pusėje pradėjusią dominuoti aktyvaus teismo idėją (Austrijos socialinio civilinio proceso mokykla), kuri šalių autonomiją procese derina su aktyvaus teismo vaidmeniu užtikrinant proceso operatyvumą ir ekonomiškumą.

Literatūra

Norminiai teisės aktai

Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija.
Lietuvos Respublikos Konstitucija.

Specialioji literatūra

Anysas, M. (1937). *Tarptautinė privatinė teisė ir konsularinė teisė*: studentų užrašai. Prekybos institutas.
Bortkevičius, M. (1925). *Civilinis procesas*: paskaitos. Teisių fakulteto leidinys.

- Laužikas, E., Mikelėnas, V., Nekrošius, B. (2003). *Civilinio proceso teisė*. I tomas. Vilnius: Justitia.
- Mačys, V. (1924). *Civilinio proceso paskaitos*. Teisių fakulteto leidinys.
- Malalauskis, P. (1934). *Igimtoji teisė*. Vytauto Didžiojo universiteto Teologijos-filosofijos fakulteto leidinys.
- Nekrošius, V. (2017). Profesorius E. Vaskovskis apie civilinio proceso tikslus ir principus. *Teisė*, 102, 7–15.
- Valančius, T. (2022). *Bendrosios kompetencijos teismų sprendimų instancinės kontrolės sistema Lietuvoje 1918–2003 m.* Daktaro disertacija, socialiniai mokslai, teisė (S 001). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.
- Van Rhee, Cornelius H. (2008). The development of civil procedural law in twentieth-century Europe: From party autonomy to judicial case management and efficiency. *Judicial Case Management and Efficiency in Civil Litigation (Intersentia)*.
- Van Rhee, Cornelius H. (2018). Case Management in Europe: A Modern Approach to Civil Litigation. *International Journal of Procedural Law*, 8(1).

Remigijus Jokubauskas yra Mykolo Romerio universiteto Teisės mokyklos Privatinės teisės instituto docentas daktaras. Mokslinių tyrimų sritys – nemokumo teisė, vykdymo procesas, tarptautinė privatinė teisė.

Remigijus Jokubauskas represents the Institute of Private Law at the Law School at Mykolas Romeris University. His research interests involve insolvency law, enforcement procedure, and private international law.

Darius Bolzanus yra Mykolo Romerio universiteto Teisės mokyklos Privatinės teisės instituto docentas daktaras. Mokslinių tyrimų sritys civilinė teisė, civilinio proceso teisė, tarptautinė privatinė teisė.

Darius Bolzanus teaches at the Institute of Private Law at the Law School at Mykolas Romeris University. His research interests include civil law, civil procedure law, and private international law.